

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM TALABALARIDA TABIIY RESURSLARDAN FOYDALANISH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH: MAZMUNI VA METODIK IMKONIYATLARI

Xalimatov Misliddin Muxammadovich

University of economics and

“Maktabgacha ta‘lim” kafedresi

kafedresi v.b.dotsenti, biologiya

fanlari bo‘yicha falsafa fanlari doktori (Ph.D)

E-mail: mr.kholmatov1986@mail.ru

To‘xtasinov Sherzodbek Shuxratbek O‘g‘Li

“University Of Economics And Pedagogy” Notm O‘qituvchi

Telefon: +99893 412 30 36

@Mail: Tukhtasinovs@Bk.Ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20610314>

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘lim talabalarida tabiiy resurslardan foydalanish madaniyatini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, mazmuni va metodik imkoniyatlari yoritilgan. Ekologik ta‘limning zamonaviy yondashuvlari, kompetensiyaviy yondashuv hamda barqaror rivojlanish tamoyillari asosida bo‘ljak pedagoglarning ekologik kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida ekologik madaniyatning tarkibiy komponentlari aniqlanib, pedagogik model ishlab chiqilgan. Tajriba-sinov natijalari ekologik ta‘limga innovatsion yondashuvlar talabalarining tabiiy resurslardan foydalanish madaniyatini sezilarli darajada rivojlantirishini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: ekologik madaniyat, tabiiy resurslar, ekologik kompetensiya, ekologik ta‘lim, barqaror rivojlanish, boshlang‘ich ta‘lim, ekologik savodxonlik, pedagogik texnologiyalar.

Abstract

The article examines the theoretical and methodological foundations, content, and methodological opportunities for developing a culture of natural resource use among primary education students. Modern approaches to environmental education, competency-based education, and sustainable development principles are analyzed. The study identifies structural components of ecological culture and proposes a pedagogical model for its development. Experimental results demonstrate the effectiveness of innovative educational approaches in improving students' environmental competencies and culture of natural resource use.

Keywords: ecological culture, natural resources, environmental competence, environmental education, sustainable development, primary education, environmental literacy, pedagogical technologies.

Kirish

Insoniyat taraqqiyoti tabiiy resurslardan foydalanish bilan chambarchas bog‘liq. Biroq tabiiy boyliklardan noo‘rin foydalanish natijasida yuzaga kelayotgan ekologik muammolar bugungi kunda global miqyosda jiddiy xavf tug‘dirmoqda. Iqlim o‘zgarishi, suv tanqisligi, biologik xilma-xillikning qisqarishi, tuproq degradatsiyasi kabi muammolar yosh avlodni ekologik jihatdan tarbiyalash zaruratini kuchaytirmoqda. Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar kelajakda yosh avlodni tarbiyalovchi mutaxassislar sifatida ekologik madaniyatni shakllantirishda

muhim o‘rin tutadi. Shu sababli ularda tabiiy resurslardan foydalanish madaniyatini rivojlantirish pedagogik ta‘limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning dolzarbligi

Mavzuning dolzarbligi quyidagi omillar bilan belgilanadi:

- global ekologik muammolarning kuchayishi;
- tabiiy resurslarning cheklanganligi;
- ekologik ta‘limning barqaror rivojlanishdagi o‘rni;
- pedagogik oliy ta‘lim tizimida ekologik kompetensiyalarni rivojlantirish zarurati;
- bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ekologik tayyorgarligini kuchaytirish ehtiyoji.

Adabiyotlar sharhi

Ekologik ta‘lim va ekologik madaniyat masalalari D. Orr, J. Palmer, A. Sterling, F. Capra kabi xorijiy olimlar tomonidan chuqur o‘rganilgan. Ularning tadqiqotlarida ekologik savodxonlik va barqaror rivojlanish ta‘limi asosiy omillar sifatida talqin etiladi.

Mahalliy olimlar A. Ergashev, A. To‘xtayev, H. Hasanov, P. G‘ulomov, M. Abdullayeva va boshqalar ekologik ta‘limning nazariy hamda amaliy masalalarini yoritganlar.

Tahlillar mavjud tadqiqotlarda ekologik ta‘lim umumiy jihatdan o‘rganilganligini, biroq boshlang‘ich ta‘lim talabalarida tabiiy resurslardan foydalanish madaniyatini rivojlantirishning metodik mexanizmlari yetarli darajada tadqiq etilmaganligini ko‘rsatdi.

Tadqiqot maqsadi

Boshlang‘ich ta‘lim talabalarida tabiiy resurslardan foydalanish madaniyatini rivojlantirishning mazmuni, metodik imkoniyatlari va samarali pedagogik mexanizmlarini aniqlash.

Tadqiqot obyekti

Pedagogika oliy ta‘lim muassasalarida boshlang‘ich ta‘lim talabalarini ekologik tayyorlash jarayoni.

Tadqiqot predmeti

Boshlang‘ich ta‘lim talabalarida tabiiy resurslardan foydalanish madaniyatini rivojlantirishning mazmuni, shakllari, metodlari va vositalari.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatish, anketa, suhbat, tajriba-sinov ishlari hamda matematik-statistik tahlil metodlaridan foydalanildi.

Metodologik asos sifatida kompetensiyaviy, tizimli, aksiologik va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar qabul qilindi.

Ilmiy yangilik

- Tabiiy resurslardan foydalanish madaniyatining pedagogik mazmuni aniqlashtirildi;
- ekologik madaniyatning motivatsion, kognitiv, amaliy va refleksiv komponentlari ishlab chiqildi;
- pedagogik model taklif etildi;
- ekologik kompetensiyalarni rivojlantirishning metodik mexanizmlari asoslandi.

Tabiiy resurslardan foydalanish madaniyatining tarkibiy tuzilmasi

Mazkur madaniyat quyidagi komponentlardan tashkil topadi:

1. Motivatsion komponent;
2. Kognitiv komponent;
3. Faoliyat komponenti;
4. Refleksiv komponent.

Ushbu komponentlar o‘zaro bog‘liq holda talabning ekologik kompetensiyasini shakllantiradi.

Metodik imkoniyatlar

Tadqiqot davomida quyidagi metodik imkoniyatlar samarali deb topildi:

- fanlararo integratsiya;
- loyihaviy ta’lim;
- muammoli o‘qitish;
- ekologik treninglar;
- ekologik ekskursiyalar;
- raqamli ekologik platformalar;
- STEAM texnologiyalari.

Tajriba-sinov ishlari

Tajriba-sinov ishlarida 120 nafar talaba qatnashdi.

- Tajriba guruhi – 60 nafar;
- Nazorat guruhi – 60 nafar.

Baholash mezonlari:

- ekologik bilim;
- ekologik qadriyat;
- ekologik faoliyat;
- ekologik mas’uliyat.

1-jadval

Daraja	Tajriba (boshlanish)	Tajriba (yakuniy)	Nazorat (boshlanish)	Nazorat (yakuniy)
Yuqori	18%	46%	19%	25%
O‘rta	42%	44%	43%	47%
Past	40%	10%	38%	28%

Natijalar tahlili

Natijalar tajriba guruhida ekologik kompetensiyaning barcha ko‘rsatkichlari sezilarli darajada o‘sganligini ko‘rsatdi.

Yuqori daraja 28 foiz punktga oshgan bo‘lsa, past daraja 30 foiz punktga kamaydi. Bu ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligini tasdiqlaydi.

Xulosa

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Tabiiy resurslardan foydalanish madaniyati ekologik kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.
2. Ekologik madaniyat motivatsion, kognitiv, amaliy va reflektiv komponentlar birligida shakllanadi.
3. Loyihaviy ta’lim, ekologik treninglar va muammoli o‘qitish eng samarali metodlar hisoblanadi.
4. Ishlab chiqilgan pedagogik model talabalar ekologik kompetensiyasining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi.
5. Tajriba-sinov natijalari metodikaning amaliy samaradorligini tasdiqladi.

Amaliy tavsiyalar

- Oliy ta’lim dasturlariga ekologik kompetensiyalar bo‘yicha maxsus modullar kiritish;
- talabalarni ekologik loyihalarga muntazam jalb etish;

- raqamli ekologik resurslardan foydalanishni kengaytirish;
ekologik tarbiyaga oid amaliy mashg'ulotlar hajmini oshirish.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abdullayeva, M. (2022). Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya masalalari. Toshkent: Fan.
2. Ergashev, A. (2021). Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
3. Hasanov, H., & G'ulomov, P. (2022). Atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. Toshkent.
4. Karimov, I., & Rasulov, A. (2021). Ekologik ta'lim va tarbiya metodikasi. Toshkent.
5. Orr, D. (2017). Ecological Literacy. New York.
6. Palmer, J. (2018). Environmental Education in the 21st Century. London.
7. Sterling, A. (2020). Sustainable Education. London.
8. UNESCO. (2020). Education for Sustainable Development Goals. Paris.
9. United Nations. (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York.
10. To'xtayev, A. (2020). Ekologiya. Toshkent: O'qituvchi.